

Kemal Özer'in Şiirlerinde Ölüm Teması *

Dr. Öğr. Üyesi Elif Öksüz Güneş
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
elif.oksuz@hotmail.com

Öz

Edebiyat, yaşamı, kişisel ve toplumsal ilişkileri, bu ilişkilerin farklı boyutlarını estetik olarak sunan bir araçtır. Sanatçı toplumsal olaylara, değişimlere, gelişmelere kayıtsız kalamaz. Toplumdaki çatışmaları ve bağları edebiyatın kendine has yöntemleriyle dile getirir. Kişi ile toplumun çıkarları arasındaki uzlaşmazlığı ortadan kaldırmak için mevcut durumu algılama, anlama ve saptama olanağı sunar. Edebî hayatına öykü denemeleriyle başlayan, şiire ilgisi öyküye yöneliminden sonra devreye giren Kemal Özer, İkinci Yeni şiir anlayışından edindiği dilsel deneyimi toplumcu içerikle bütünleştirir. Özer'in şiir kitaplarında ölüm teması önemli bir yer tutar. Ölümle iç içe yaşamak durumunda kalan insan, bu kavramı tıbbî, dinî, felsefî, psikolojik ve sosyolojik açıdan farklı şekillerde algılar. Anlamı olayın yaşanmasına değil, daha çok olgu karşısındaki yorumlara bağlı olan ölüm, Özer'in şiirlerinde yas evresindeki analar için sevilen bir kişiye kavuşma ve onunla buluşmayı/ birleşmeyi ifade eder. Bazı şiir özneleri ve nesnelere ilişkinse fiziksel ölüm fikriyle, eserle, eylemlerle dünyadaki varlığını devam ettirmeye açılan kapıdır. Çalışmada Kemal Özer'in şiirlerinde fiziksel ölüm, ölen kişinin ardında bıraktığı kişiler tarafından tutulan yas ya da içinde bulunulan melankolik durumla açıklanmaya çalışıldı. Kişilerin psikolojik ve sosyolojik bakımdan yaşadığı ölüm ya da ölümsüzlük değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Kemal Özer, şiir, ölüm, yaşam.

Death as a Theme in The Poetry of Kemal Özer

Abstract

Literature is a tool that aesthetically offers the life, personal and social relations and various dimensions of these relations. An artist cannot remain indifferent to public events, changes and developments and expresses social conflicts and bonds with the unique methods of literature. He or she provides the opportunity to perceive, comprehend and identify the current situation in order to eliminate the disagreement between the interests of the individual and society. Having started his literary life with short story experiments and taken interest in poetry after that, Kemal Özer was influenced by the Second New (İkinci Yeni) movement at the beginning. The theme of death occupies a significant place in the poetry of Özer. An individual who happens to live in close quarters with death perceives

* Bu çalışma, Prof. Dr. Ülkü Eliuz danışmanlığında hazırlanan "Kemal Özer'in Şiirlerinin İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

this phenomenon in various perspectives such as medically, religiously, philosophically, psychologically and sociologically. The meaning of death lies not in the experience of the phenomena but rather in the perspectives on it, and the poetry of Özer depicts death as the meeting and re-joining of mourning mothers with their beloved. For the various subjects and objects of the poems, physical death is the door to continue one's existence in the world with ideas, works and actions. This study analyses physical death, mourning of relatives after a dead person and subsequent melancholic condition as defined in the poetry of Kemal Özer. The study also evaluates death and immortality as psychologically and sociologically experienced by individuals.

Keywords: Kemal Özer, poetry, death, life.

GİRİŞ

Ölüm, hayatın değiştirilemez bir gerçeğidir ve yaşamın kendi iç dinamiğinde bulunan öğelerden biridir. Canlılık belirtilerinin ortadan kalkması, bilinmeyene yönelmektir. İnsan, ölümü tıbbî, dinî, felsefî, psikolojik ve sosyolojik açıdan farklı şekillerde yaşamak zorunda kalır.

Tıbbî bakımdan ölüm ile ilgili olarak “Fransız bilim insanı Emanuelle Fodere ‘somatik ölüm’ (vücut ölümü) tanımını ortaya at[ar]. Somatik ölüm temel vücut fonksiyonları olarak kabul edilen merkezî sinir sistemi, solunum ve dolaşım fonksiyonlarının irreversible [geri döndürülemez biçimde] kaybı[dır]” (Koç ve Can, 2011, s. 18). İnsanın hukukî varlığı doğumla başlarken somatik ölümlerle sona erer. Somatik ölüme denk gelecek biçimde kullanılan beyin ölümü, beyin sapındaki solunum ve dolaşım merkezinin canlılığını yitirdiği durumu karşılar.

Tıbbın, hayatî fonksiyonların son bulması olarak tanımladığı ölüm, beraberinde mükâfat-ceza mekanizmasını da devreye girdirerek dinlerde ve inanışlarda farklı şekillerde varlık bulur. Öte dünyaya açılan kapı olarak görülen ölüm, kutsal kitabın öğretilerine göre yaşayanların mükâfatlandırılacağı yer/cennet ve kötülerin cezalandırılacağı yer/cehennem algısıyla doğar. Ölüm ötesi hayat, ölüm meleğinin ruhu almasıyla birlikte başlar. Durumla ilgili Kur’an’da “Size vekil edilen ölüm meleği ruhunuzu alır, sonra doğrudan doğruca Rabb’inize döndürülürsünüz.” (Kur’an, 32/11) ayeti bulunurken; dört İncil’den biri olan Luka’nın Varlıklı Adamla Yoksul Lazaros kısmında “günlerden bir gün yoksul adam öldü, melekler tarafından İbrahim’in yanında oturmaya götürüldü. Varlıklı adam da öldü ve gömüldü. Ölüler ülkesinde işkence çekerken gözlerini kaldırıncaya uzakta İbrahim’i ve Lazaros’u gördü. ‘Ey İbrahim baba! diye seslendi, ‘Bana acı. Lazaros’u gönder de parmağının ucunu suya batırsın, dilimi serinletsin. Çünkü bu alevin ortasında acıyla kıvrıyorum” (Luka, 16/22-24) şeklinde yer alır. Hinduizm’in kutsal kitabı sayılabilecek Bhagavadgîtâ¹’da¹ yeniden doğuş ve ruhun ölümsüzlüğü düşünceleri öne sürülerek (Kaya, 2001, s. 46) ayrıntılı olarak açıklanır.

Felsefede² yaşamın tüm alanları gibi onunla iç içe geçen ölümün varlığı ve varlığın ölümü sorgulanır. Ölüm düşüncesi, ölüm korkusu ve ölüm kaygısı üzerine çeşitli sorular sorulur ve cevap bulmaya çalışılır. Ölüm konusuyla kapsamlı bir biçimde ilgilenen Schopenhauer’un ‘ölüm olmasaydı insan felsefe yapamıyor olacaktı’ ifadesi, ölümün felsefedeki önemine dikkat çeker. Albert Camus “tek gerçek felsefe sorusu varsa o da ölümdür” diyerek Schopenhauer’u destekler. Felsefenin ölüm konusuyla ilgilendiği bir diğer alan, ölüm korkusu ve kaygısıdır. Ölüm korkusu ya da kaygısının temelinde yaşam tasarıları bitirilmemişken maddî-manevî o zamana kadar elde edilen kazanımların kaybedilmesi ve mevcut yaşama bir daha dönememe düşüncesi yatar. Helenistik dönem felsefesinin filozoflarından Lucretius ve Epikuros ölüm korkusunun anlamsızlığını ve anlamsız korkuyla savaşmanın gereksiz olduğunu ileri sürerler. Epikuros, ölümlerle birlikte insanın acıların içine düşeceği yönünde duyduğu korkuya son vermesinin gereğini, bilgece yaşamın ön koşulu sayar. Nietzsche ölüm farkındalığıyla yaşayan kişinin, ölümü korkmadan neşeye bekleyen insan olduğunu söyler. Heidegger ve Sartre, her an

¹ Mahâbhârata Destanında yer alan 700 beyitlik bir bölümdür. İçinde Upanishad öğretilerinden izler taşır. Sâmkhya Yoga felsefesini işler. (Kaya, 2001, s. 45).

² Felsefede ölüm düşüncesi, korkusu ve kaygısıyla ilgili bilgiler Felsefe Sözlüğü’ nün 1090-1096 (Güçlü ve Uzun, 2003, s. 1090-1096) sayfa aralığından alındı.

ölünebileceğine yönelik yaşanan ölüm korkusunun, yaşamda yapılması gerekenlerin bir an önce yapılması bağlamında insanı varoluş uykusundan uyandırmak gibi önemli görevleri bulunduğunu vurgularlar.

Psikolojide ölüm korkusu, kaygısı ve bunların insan hayatına etkileri, değerlendirmeye alınan temel sorunlardır: “Ölüm içgüdüleri ilk kez Freud tarafından ortaya atılır. Freud bu içgüdüünün canlıyı haz veya acı verici olduğuna bakılmaksızın eski yaşantıları tekrarlamaya, nihai anlamda ise başlangıçtaki inorganik duruma dönmeye güdüleyen tekrarlama zorlanımının kontrolü altında olduğuna inanır. Freud, yaşamın içgüdüleri ile ölümün içgüdüleri arasında kesintisiz mücadele ve denge olduğu sonucuna varır” (Budak, 2009, s. 545-546). Ölüm korkusu, psikolog ve psikiyatristlere göre insanda farklı şekillerde ortaya çıkar. Bu korku bazı kişilerde huzursuzluk şeklinde kendini gösterirken; bazılarında başka psikolojik bozukluklar olarak yaşama sevincini engelleyen durum olabilir.

Tıpta, dinde, felsefede, psikolojide ölümün karşılıkları bireyden bağımsız olmadığı gibi toplumdaki da kopuk değildir. Toplumsal işlevleri³ söz konusu olduğunda ölümün, kültürel kalıpların dışı vurulması için fırsat sunduğu ve toplumsal kontrol mekanizması olarak kullanılabilmesi söylenebilir. Ölümün sosyal kontrol özelliği, iki açıdan dikkate değerdir: Birincisi, ölümün varoluşsal görünüşüyle ve içerdiği öz itibarıyla toplulukları kendiliğinden içine çekip toplumsal anlamların üretilmesinde etkili olması; ikincisi ise devletler ve topluluklar tarafından ya da daha mikro bağlamıyla bireyler tarafından denetim ve güç aracı konumunda kullanılmasıdır. İktidarı kuvvetlendirmek için beden önce biyolojik varlığa indirgenerek kurban pozisyonuna getirilir, hukuk koruması dışında bırakılır; herhangi birisi gelip onu öldürebilir. Gücün ve otoritenin kendisini, *bedenin terbiyesi* üzerine kurduğu mantık içerisinde *öldürmek*, her yönüyle iktidar araçları içerisinde meşrulaştırılır. Böylece ölüm, eylemlerin bir sonucu değil; devletin otorite ve kontrol isteğinin yansıması durumuna gelir. Sosyal ya da politik kimliklerinden dolayı kitlesel ölümlere maruz bırakılan toplulukların olması da ölümün kimlik üzerinde belirleyici ve değiştirici rolünü ortaya çıkarır. Ölümün bir diğer belirgin fonksiyonu, ortak amaçlar etrafında toplanan kolektif ruh yaratmasıdır. Kolektif ruh kavramı, bireysel bilinçlerin üstünde ve bireysel davranışları ve tutumları belirleyen duruma işaret eder.

Çeşitli bilim dallarında farklı anlamlara ve işlevlere sahip olan ölüm kavramı insan hayatındaki görünüşleri bağlamında da değişkenlik arz eder. Fiziksel ölüm, ruhsal ölüm, psikolojik ölüm ve sosyolojik ölüm bu görüngülerdendir. *Fiziksel ölüm* organların hayatı işlevlerini yitirmesiyle insanın ömründe bir defa karşılaştığı ve tam olarak tanımlayamadığı durumken diğerleri yaşamı boyunca maruz kaldığı ve tekrarlanabilen nitelikler taşırlar. Kişinin biyolojik varlığı devam ederken, fiziksel ölümü henüz gerçekleşmemişken yaşanır. *Ruhsal ölüm* “ağır ruhsal rahatsızlık çeken bazı insanların kimseyle konuşamayacak kadar içe kapanmaları” (Göka, 2009, s. 102) şeklinde tanımlanırken *psikolojik ölüm* ilk bakışta sağlıklı görünen ama istedikleri otantikliği bir türlü hayata geçiremeyen insanların yaşadıkları ruh halini karşılar. Dolayısıyla yaşanmamışlıkta, istenildiği halde ulaşılamayan her hayat parçasında yaşanandır: “Çoğu zaman ‘canlı’ taklidi yapıyoruz; ama psikolojimiz bu sahteciliği fark ediyor, böyle bir yaşantıyı ‘hayat’ diye kaydetmiyor. Ölümlü olduğunu bilip onu bastırmaya çalışarak yaşayıp giderken, psikolojimizin hayat olarak kaydetmediği

³ Bu konu ile ilgili verilen bilgiler Sağır, A. (2014), *Ölüm Sosyolojisi*, İstanbul: Phoenix Yayınları kitabından alındı.

sözüm ona yaşantılara 'psikolojik ölüm' diyoruz" (Göka, 2009, s. 102-103). Norman O. Brown'ın "ölüm korkusu bedenlerimizdeki yaşanmamış hayatlarla ölmek korkusu" (Göka, 2009, s. 103) şeklinde bahsettiği ölüm, psikolojik olandır. Dünya-içinde varlığını devam ettirememeye, hayat oyununda yer alamama, hiçleşme de bir çeşit ölümdür. Bu durumla birlikte gelen kayıplar, kişinin iç dünyasında tuttuğu değer ölçüsünde onu üzer ve mateme boğar. Yas ve matem dönemi, insanın dış dünya ile bağlantısını sağlıklı şekilde devam ettirmesine engel teşkil eder. Böylece fiziksel ölümün insan psikolojisinde yol açtığı duygular psikolojik boyut kazanır. *Sosyolojik/toplumsal ölüm* ise "müebbet veya hücre hapsi, akıl hastanesine kapatma, emekliye ayırıp yalnızlaştırma, kimsesizler yurduna terk etme gibi durumlarda" (Göka, 2009, s. 24-25) gerçekleşen ölümdür. Bir topluluğun bütünüyle ölmesi durumu da vardır ve bu çoğu zaman kendisini organize etme yeteneğini yitirmesi anlamına gelir. Sosyolojik ölüm, genel anlamda toplumu etkilerken özelde bireyin hayatında görülür. Bu bakımdan ruhsal ve psikolojik ölümle bağlantılıdır.

Yaşamın yadsınamaz gerçeği ölüm, yaşamı kişisel ve toplumsal ilişkilerin farklı boyutlarıyla estetik olarak sunan edebiyat sanatının ve biliminin de kadim temalarındandır. Sagu, ağıt, mersiye gibi edebî türlerin temelini oluşturan bu tema, yaşanan kayıplar (eş, sevgili, anne, baba, çocuk vs.) karşısında anlatı kişilerinin ya da şiir öznelerinin duygularının aktarılmasının yanı sıra tıbbî, psikolojik ve sosyolojik bağlarıyla kurgu metinlerine yansır. Türk edebiyatının en eski metinleri kabul edilen Orhun yazıtlarından itibaren ölüm yaşamın, yaşam enerjisinin, var olma/ varlığını sürdürme çabasının karşıtı olarak kullanılır.

KEMAL ÖZER'İN ŞİİRLERİNDE ÖLÜM TEMASI

Toplumsal meseleleri, günlük hayatı ve insanın duygusal tepkilerini derinden anlama ve anlamlandırma edimindeki sanatkâr, insanı ilgilendiren her şeyi kurgu dünyasında yansıtır. Kemal Özer bu aynalama işine öyküleri ile dâhil olmaya çalışır; Sait Faik'in öyküleri aracılığıyla edindiği farkındalıkla hem kendini hem de dış dünyayı gözlemler, öykü yazma denemelerinde bulunur. Yaptığı denemelerinden sonra Sait Faik gibi yalın ve çarpıcı yazmadığını anlar. Bu başarısızlık sonucunda ikinci bir girişimle 'tabut' adını verdiği odasına kapanarak şiire yönelir:

Gece yarılarına değin yazdıktan sonra, uyumak için ışığı söndürüp yattıktan sonra bile dizelerin sonu bir türlü gelmiyordu. Işığı yeniden yakıp kâğıda geçirmem gerekiyordu sürekli. Yaka söndüre yaka söndüre sonunda başa çıkamayacağımı anlıyor, karanlıkta gelen dizeleri ertesi sabah defterime aktarmak üzere yanı başımdaki duvara artık el yordamıyla çiziktiriyordum (Özer, 1999, s. 25).

Şiirin öykü yazmaya oranla daha zor ve birikim gerektiren bir alan olmasına rağmen, bu türde yazdıklarında başarılı olduğunu düşünür. Öykü yazmakta uğradığı hayal kırıklığından şiirle sıyrılır. Dil, imge dünyası ve estetik algı bakımından İkinci Yeni anlayışı ile kaleme aldığı *Gül Yordamı*, *Ölü Bir Yaz* ve *Tutsak Kan* kitapları onun edebî dünyada yer edinmesini sağlar. Aşk, doğa, yalnızlık gibi izleklerin yanı sıra bireysel yaşantısından da izler taşıyan ilk üç kitabında anlatıcı ya da şiirsel ben 'arayış' içerisindedir. Bu dönemde seçtiği sözcüklerin oluşturduğu kümelerden bir dünya kurmaya yönelen Özer, ilk üç kitabında yaşamına uygun şiirsel çerçeveyi çizdiğini belirtir:

Şimdi bakınca, o günkü kimliğime ve yaşantıma uygun bir şiirsel dünya çizdiğimi, gerçekler karşısında ürksem, duygularıyla bir hesaplaşma içindeysem, adını tam

koyamadığım bir takım isteklerim, özlemlerim olduysa bunları büyük ölçüde yansıttığımı görüyorum. Üstelik bunları yansıtırken, gönül verdiğim beğeni kaygılarını, yüceltmek istediğim estetik ilkeleri belli bir başarı düzeyinde gerçekleştirdiğimi söyleyebilirim. Hakçası, kullandığım sözcükle, çağrışım dokusuyla, dize işçiliği, imge anlayışı ve yetkinlik ardından koşan yoğunlaştırma çabasıyla kendine özgü yanları ortaklaşa yanlarından ağır basan bir toplam çıkıyor (aktaran, Özdemir, 2000, s. 23).

Kavga'nın Yüreği kitabıyla birlikte Toplumcu şiire yönelen *Yaşadığımız Günlerin Şiirleri*, *Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya*, *Geceye Karşı Söylenmiştir*, *Kimlikleriniz Lütfen*, *Araya Giren Görüntüler*, *Sınırlamıyor Sevda Beni*, *İnsan Yüzünün Tarihinden Bir Cümle*, *Bir Adı Gurbet*, *Oğulları Öldürülen Analar*, *Onların Sesleriyle Bir Kez Daha*, *Sevda Buluşma*, *Temmuz İçin Yaralı Semah* adlı eserini bu çizgide kurgulayan Özer, İkinci Yeni şiir anlayışını eleştiren yazılar yazmaya başlar. İkinci Yeni şiirinin 'saçma'ya açık bir özgürlük alanı önerdiğini, ne yazılırsa yazılısın 'şiir olur'a dek uzanan bir dizi halkanın doruğu olduğunu belirtir. Biçimsel yıkımlar yarattığını, bu yıkıkların öylece bırakıldığını, yerine bir şey koyma çabasının söz konusu olmadığını söyler. Böylece yeteneksiz ve söyleyecek sözü olmayanların 'avuntu'suna dönüştüğüne dikkat çeker. Edip Cansever, İlhan Berk, Cemal Süreya, Turgut Uyar, Ece Ayhan beşlisinin birer şiir ustası olduğunu; İkinci Yeni'nin onların çıktığı 'havuzda' kaldığını ve bu beşliyi tek tek kendisine örnek alabilecek 'babayiğit' gelmediğini de dile getirir. Bu beşliyi geçecek kimse olmadığına göre geriye sadece havuzun kaldığını; havuzun da niyete göre yorumlanabileceğini vurgular. (Özer, 2009a, s. 61-62). 1960'da askeri darbe ve yeni anayasayla birlikte Türkiye'nin toplumsal çehresinin değişmesi; işçilerin grev, toplu sözleşme yapmasını sağlayan yasaların çıkarılması; Türkiye'deki düzenin yapısının araştırılması; Nazım Hikmet'in kitaplarının yeniden yayınlanmaya ve okunmaya başlanması; Nazım Hikmet'in takipçisi şairlerin sesinin yeniden yükselmesi sürecinde Özer, okuma listesine başta Nazım Hikmet olmak üzere Toplumcu yazarları ekler, onların eserlerini takip eder. Sanatkârın şiirinde yeni bir ufuk açılması, toplumcu edebiyatla yeniden bağın kurulması, "Türkiye'nin düzeninin araştırılması ve bu düzeni değiştirme heyecanı[nın] yayıl[ması], yaşam[ın] hızla siyasallaş[ması], savaşın her şeye olduğu gibi şiire de damgasını vur[ması]" (Özer, 1996, s. 12) ile koşut ilerler. Dünyaya bakışı dolayısıyla sanat anlayışı da değişime uğrar. "Şiiri estetik olmaktan çıkarıp toplumsal ve siyasi mücadelenin bir aygıtı olarak gören bir anlayış içerisine" (Aydoğdu, 2017, s. 91) girer. Toplumsal olayları şiirinin devinim alanı olarak görmeye başlayarak birey üzerinden göndermelerde bulunur. Çünkü şiiri kalıcılığıyla, evrenselliğiyle, tarihi ve coğrafyasıyla değerlendirir, bu öğelerden kopmadan günceli yakalaması gerektiği kanısındadır. Bu nedenle metinlerinde güncel olayları, geçmiş ve geleceği bütün halinde sunarken eserlerinin tematik düzlemine insanı doğrudan ilgilendiren kavramları yerleştirir. Hayatın değişmez ve değiştirilemez gerçeği olan ölüm, çeşitli yönleri, görüngüleri ile sanatkarın şiirlerinde temel konu ve izlek halini alır. Edebî metinlerde/şiirlerde kurgunun şahıs kadrosunda yer alan kişiler psikolojik, ruhsal ve sosyolojik ölüme maruz kalabileceği gibi, bu kavram fiziksel sürecin sona ermesinin kalanlar üzerinde bıraktığı etki bakımından da değerlendirilebilir. Bu bağlamda ölüm sadece başkasının ölümü üzerinden deneyimlenir; kendisinin ne'liği ve nasıl'lığı bilinmez; ancak başkasının fiziksel ölümünün kalanlar üzerinde bıraktığı etki/ yas/ matem gözlemlenebilir.

Kemal Özer'in şiirlerinde başkalarının fiziksel ölümünün ardından tutulan yas ya da ölümün yarattığı melankolik ruh hali ön plana çıkar. Sevilen kişinin ölümü, geride kalanlara hem fiziksel hem de ruhsal acı verir. Kayıplar karşısında dış dünya ile kurulan ilişkilerin yavaşlaması, bireyin içe kapanması, üzüntülü döneme girmesi insanın verebileceği doğal

tepkilerdir. Yas sürecinin sağlıklı şekilde geçirilmesi, yaşama yeniden uyum sağlanması bakımından gereklidir. Normal yas sürecini Eisenberg ve Patterson dört devrede değerlendirir:

1. İnkâr dönemi: Kaybın hemen arkasından yaşanan şok ve uyuşukluk dönemidir. İnkâr, inanmama ve şok gözlemlenir. Bu uyuşukluk evresi birkaç dakika ile birkaç gün arası sürebilir.

2. Arama ve isyan dönemi: birey kaybının farkına varmaya başla[r]. Kaybettiği kişi ve onun geri getirilmesi ile aşırı ilgilidir. Pazarlık halindedir. Suçluluk ve suçlama duyguları abartı, öfke ve isyan hali görülebilir. Aylarca sürebilen bir dönemdir.

3. Çöküntü ve onarma çabaları dönemi: Kişinin kaybı ile yüzleştiği, bu kayıpla nasıl başa çıkacağını, yaşamını nasıl sürdürebileceğini araştırmaya ve yıkıntılarını onarmaya çalıştığı bir dönemdir.

4. Yeniden bütünleştirme ve yapılandırma dönemi: yas sürecindeki birey artık kaybı ile yaşamaya, yaşamını yeniden organize etmeye başla[r] ve bu yeni duruma uyum sağ[lar]. Yarım bıraktığı işleri tamamlamaya ve yeni uğraşlar bulmaya başlar. Yavaş gelişen ve zaman alan bu evrede birey bazen duygusal geri dönüşler yaşayabilir (Şenelmiş, 2006, s. 12-13).

Kemal Özer'in şiirlerinde genellikle oğulların/evlatların ölümünden sonra girilen yas süreci söz konusudur. Onun "Oğlu Kimvurduya Giden Ananın Söylediği" şiiri, yasin birinci evresinde yaşanan şok, uyuşukluk, inkâr ve inanmama evrelerindeki annenin dilinden kurgulanır. Metinde ilkokul ikinci sınıfa giden dokuz yaşındaki oğlu Ahmet'le pazara çıkan annenin hisleri ve "faşistlerin baskını" ⁴ (Oğlu Kimvurduya Giden Ananın Söylediği, s. 535) diye tanımladığı olay esnasında oğlunun kurşunla öldürülüşü anlatılır. Annenin, oğul yitirmenin ardından öncelikli olarak verdiği tepkiler yasin ilk evresinde gerçekleşen yadsıma, inanmama ve şoktur:

*Nerden bilirim o güne yazıldığını
bizim orada haftada bir pazar kurulur
tuttum elinden Ahmet'imini, gittim pazara
dört boğaz doymak ister tencere kaynayacak
nerden bilirim bana değil ona yazıldığını
ilkokul iki'de daha, dokuz yaşında
kızı evde bıraktım onu aldım, yardımı dokunur
fabrika greve gitmiş, gözcü duruyor babası
her işe yetemiyorum kadın başıma
nerden bilirim yazısının kara yazıldığını*

(Oğlu Kimvurduya Giden Ananın Söylediği, s. 534)

Annenin "nerden bilirim" sözü, 'sonucun böyle olacağını tahmin edemezdim, keşke yapmasaydım' gibi pişmanlık bildiren ifadeler içerir. Pazara neden kızıyla değil de Ahmet'le gittiğini adeta sorgulayan anne, kendini haklı çıkaracak gerekçeler sunar. "Dört boğaz doymak ister tencere kaynayacak" mısralarıyla evde yiyecek bir şey kalmadığını belirtirken

⁴ Metinde yer alan şiirler Kemal Özer'in toplu şiirlerinin yer aldığı *Yaralı Karanfil* kitabından alındı.

oğlunun, aldıklarını taşımakta yardım edeceği için onunla gittiğini açıklamaya çalışır. Ahmet'in daha dokuz yaşında oluşunun vurgulanması, 'Onun daha yaşayacak çok şeyi vardı, o daha çok küçük' gibi söylemleri içerirken, beklenmeyen ölümün ailede yarattığı etkiyi açığa çıkarır. Çünkü ebeveynler çocuklarından önce kendilerinin ölümüne hazırdır. Şiirde geçen "nerden bilirim bana değil ona yazıldığını" ifadesi de durumun sonucudur. Bir sonraki bentte geçen "İkimiz el ele dolaşyoruz pazarı" söylemiyle ayrı yerlerde olmadıkları, kendisinin olay esnasında ondan daha güvenli yerde bulunmadığına işaret eder. Anne içinde bulunulan şartları eşitleyerek ölümün neden kendisini değil de oğlunu seçtiğini kaderle açıklamaya çalışır. Böylece yas halinde iken yaşadığı suçluluk duygusundan sıyrılmak ister. Çocuğun yaşını sürekli vurgulayan anne "nerden bilirim tetikte kimin parmağı/siz bana değil ben size sormalıyım" (Oğlu Kimvurduya Giden Ananın Söylediği, s. 535) mısralarında karakolda verilen ifadeyi aktarırken "dediler iki kez kan verdik, ama kurtulamadı" (Oğlu Kimvurduya Giden Ananın Söylediği, s. 535) sözleriyle hastanede duyduklarını birleştirir. Çocuğunun yaşama ihtimalini kaybettiğini öğrendikten sonra tekrar suçluluk duygusuna bürünür:

*Yeryüzü nasıl daraldı, soluksuz kaldım
iki kolum düşüverdi iki yanıma
başka neyim vardı ki bir oğlan bir kız
bir salkım umut bir tutam sabır
ölüm şimdi onları da çok gördü bana
kimi tank tutar, nedeni nerde ararım
bu acıya bu yürek nasıl dayanır
ben şimdi koydukları vakit toprağa
oğlumun yüzüne nasıl bakarım*

Bu yazıyı silip de yeniden yazmalıyım

(Oğlu Kimvurduya Giden Ananın Söylediği, s. 535)

Yukarıdaki bentte normal yasin⁵ belirtilerine yönelik çalışmalarda belirlenen duygusal ve bedensel değişikliklerin 'oğlu kimvurduya giden annede' de görülmesi söz konusudur. Bu değişiklikler duygusal olarak "üzüntü, öfke, suçluluk, kendini kınama, bunaltı yorgunluk (...) yalnızlık, çaresizlik, şok, hasret çekme, özlem, kurtuluş hissi, rahatlama ve uyuşukluk, hissizlik[tir]" (Şenelmiş, 2006, s. 17). Bedensel belirtiler ise "midede boşluk hissi, göğüste sıkışma, boğazda sıkışma, gürültüye aşırı duyarlılık, nefes darlığı ya da nefessiz kalma hissi, kaslarda güçsüzlük, enerji azlığı, ağız kuruluğu[dur]" (Şenelmiş, 2006, s. 17). Annede bedensel belirtilerin en görünürü nefes darlığı ve kaslarda güçsüzlüktür. Duygusal

⁵ Normal yas: Medikal ya da psikiyatrik bir bozukluk olmaktan çok, acı verici bir duruma karşı verilen normal bir tepkidir. Lindemann akut yas gösteren bireylerin semptomlarında ortak özellikler belirlemiştir. İlk 20 dakika- 1 saat içerisinde bedensel sıkıntılar, iç çekme isteği, boğazda sıkışma ve karında boşluk duyguları, kas gücünde azalma ve gerilim ya da ağrı, yorgunluk, sindirim sorunları (ağız tadının olmaması, iştahsızlık, yemekten zevk almama, yeterli tükürük salgılamama, dilin damağın kurumaması gibi) saptanmıştır (Lindemann, 1944, s. 141).

Patolojik yas: "Patolojik yas: Kişiyi aşırı derece meşgul edecek şekilde yasin yoğunlaşması, maladaptif davranışlara neden olması ya da yas tutmanın artık ilerlemeden bir noktada kalıp sürekli yas tutma halini almasıdır. Uyuma yönelik ilerlemelerin yerini, stereotipik tekrarlamalar ve iyileşmenin duraklaması almıştır" (Horowitz 1980'den aktaran Şenelmiş, 2006, s. 19-20).

olarak ise yalnızlık, umutsuzluk ve özlem söz konusudur. Evladının ölümüyle birlikte umudunu yitiren anne, artık sebep aramaktan vazgeçer; kimin neden öldürdüğünü bilmediği oğlunu toprağa verirken yüzüne nasıl bakacağını düşünerek tekrar suçluluk duygusuna kapılır. Ancak şiirin son mısrasında “bu yazıyı silip de yeniden yazmalıyım” diyen annede yasin son evresi olan yaşama yeniden uyum görülür. Önce oğlunun ölümüne inanmayan, sonra onu kabullenen, yitirdiği oğlunu özleyen umutsuz anne profilinden yaşama tutunan ve yazgıyı kabullenmeyen, yeniden yazmaya çalışan, söz konusu kişilerden intikam almak isteyen anneye geçilir. Bu ani geçiş annenin yas evrelerini atlattıktan sonra metnin düzenlendiğini işaret eder. Şair “intikam duyguları[nı] körükle[r] ve karşı mücadele için bir motivasyon sağlamaya çalış[ır]. Ortak düşmana karşı savaşılmazsa, birlik içinde mücadele edilmezse karşı karşıya olunacak senaryo[yu] çarpıcı bir şekilde resmed[erek], bir ailenin en hassas unsurları olan çocuklar ve kadınlar üzerinden” (Saraç, 2019, s. 99) söylem üretir. “Ağıt” şiirinde ise “hepsi de ekmek kokardı/ sayısı unutulmuş parmaklarının” biçiminde tasvir edilen babanın ölümüne tutulan yas, geride kalan “annem mi bir kadın/ geciken bir kadın gece yatsınal/ ölüm kendini göstereli babamın saçlarından/ gününbirlik bir kadın/ üsküdar’la istanbul arasında” şeklinde betimlenen anne ve bunları kendi dünyasından aktaran çocuğun çaresizlikle hayal arasına sıkışan yaşamları söz konusudur. Gece çocuğu yattıktan sonra eve gelmeye başlayan anne için zaman ve mekân algısı değişir. Değişim metinde biçimsel bir sapma şeklinde görülen “üsküdar’la istanbul” ifadesinin yazılışında da kendini gösterir. Bu mekânlar çocuk için özel anlamlar içermekten ziyade ‘genel’ ve ‘sıradan’ı imler. Şiir öznesi, hepsi ekmek kokan parmakların yokluğunda ekmek getirme işlevini yüklenen anneyi beklerken zamanı/akşamı kendi algı dünyasında tergisine çocukların bindiği esmer bir ata benzetir: “akşam bir attır bütün ülkelerde serin esmer bir attır/ tergisine çocukların bindiği” (Ağıt, s.24). Böylece ölümün ardından annenin, yaşamlarında meydana gelen yıkıntıyı onarma, yeniden yapılandırma çabası çocuğun hayal dünyası ile bütüncül aktarılır.

Yas sürecini belirleyen etmenlerden biri, ölümün zamanlı ya da zamansız gelişidir. Zamanlı ölüm ‘beklenen ile gerçekleşenin’ eş süremli olduğu durumlarda vuku bulandır. Zamansız ölüm ise yaşamı sürdürme beklentilerine darbedir. Kemal Özer’in *Oğulları Öldürülen Analar* kitabındaki oğulların ölümü hem kendilerinin daha çocukluk çağında bulunmaları hem de ölümlerinin ani oluşları yönüyle zamansızdır. *Temmuz İçin Yaralı Semah* kitabındaki ölümler Sivas’ta Madımak Oteli’nde çıkartılan yangının sonucudur. Bu ölümler de beklenmeyen sınıfta olduğu için geride kalanlar tarafından tutulan yasta yaşanacak, yapılacak çok şey olduğuna dair hayıflanmalar vardır. Kitabın, ‘Yol Erleri’ başlığı altında yitirilen sanatçı ve bilim adamlarına yer verilir. Behçet Aysan, Metin Altıok ve Uğur Kaynar başta olmak üzere sanatçılara ve aydınlarla özlem duyulur. Şiirlerinin, yaşadıklarının, yaşattıklarının, yaşatacaklarının yarım kalışı esefle anılır. “Behçet” şiiri, şiir öznesinin sanatçıyı ölüme yakıştıramamasıyla başlar ve ona duyulan özlemle devam eder:

Evet
 seni ölüme yakıştırmak zor Behçet
 sırada beklerken
 Yüzünü
 Paylaştıran
 bunca anı
 onları bir bir geçip de

ilk sıraya
 yerleştirmek
 ölümü
 (...)
 Evet
 seni kucaklayamamak zor
 senin sesinden
 geçirip
 kendi sesini
 seni kucaklayamamak bir şiirle
 senin sözcüklerinden
 devşirip
 kendi söylediğini

yokluğunu yolundan döndürememek Behçet. (Behçet, s. 674-676).

“Adım Metin Olsun” başlıklı şiirde Metin Altıok’a hitaben şiiri birlikte yazmak önerilir. Böylece şiir öznesi kendi metninde hem Metin Altıok’u yaşatmak ister hem de onunla bütünleşme isteği duyar:

*Hadi gel birlikte yazalım bu şiiri
 adım metin olsun bu kez benim de
 hadi benim sesimle ama senin hüznünden
 hadi benim acımdan ama senin sesinle
 birlikte söz edilsin bu şiirde (Adım Metin Olsun, s. 672)*

Yas sürecinde ölenle bütünleşme isteği bu kez şiir öznesi tarafından dile getirilir. Sesin, hüznün ve acının kaynaştığı ‘şiirde bir olma’ arzusu vardır.

*Nasıl direnirizi elimize bir gül almadan
 bir sözün içinden geçen kıvılcımları
 nasıl taşırız konuşalım herkes sussa bile
 bir külden nasıl dirilirizi bir şiirle
 ne kadarını kimin söylediği belli olmadan (Adım Metin Olsun, s. 672)*

Şair, yas sürecindeki özlem evresiyle hayata yeniden adapte olma aşamasını birlikte yaşar. Burada “yas ve kaygı kişiyi uyandırmaya yardım eder ve kendi varoluşunun farkına varmasını sağlar” (Yalom, 2008, s. 41). Şiir öznesi hem ölen kişinin/ Metin Altıok’un yokluğunda onu arar hem de onun ölüm sebebini yaşamı yeniden yorumlamak için aracı kılar. “Bloch için, ölüm kaygısı yapıtını bitirmeden, varlığını tamamlamadan ölmekten ileri gelir” (Levinas, 2006, s. 121). Hem “Behçet” hem de “Adım Metin Olsun” şiirinde tamama erememiş bir yaşamda, yapıtını bitirmemiş şairlerin ölümüne üzülmeye söz konusudur. Benzer durum *Temmuz İçin Yaralı Semah* kitabında Madımak Oteli’nde can veren herkes için geçerlidir. Kitaptaki şiirler, yaşanan ölümlere tutulan yaslar ve onlara duyulan üzüntü, tamama erememişliğin melankolisini taşır. Fakat bununla birlikte onların ölümü kalanlar

açısından 'biz' bilincinin yeniden oluşması, yeni doğumların başlangıcına çağırışı da beraberinde getirir.

Oğulları Öldürülen Analar kitabındaki "Oğlu Canına Kıyan Ananın Söylediği" şiirinde ip altında bekleyen değil; ipi boynuna kendisi geçiren bir oğulun annesi şiir öznesidir. Karnesinde dört zayıf bulunan oğlunun hayatına son vermesinin/intihar etmesinin anne üzerindeki etkileri dikkate sunulur. Bireyin hayatına kendi iradesiyle son vermek olan intiharın en belirgin sebepleri umutsuzluk, anlamsızlık, öz güveninin azalması ve huzursuzluktur. "Stoacılara göre intihar, önlenemeyen bir kötülükten kaçıştır; kapı her zaman açıktır ve intihar bir çıkış yoludur" (Göka, 2009, s. 124). Durkheim, intiharları toplumsal nedenlerine göre üçe ayırır. Bunların ilki, anlamlı aile bağlarının ve toplumsal ilişkilerin yokluğundan kaynaklanan *bencil intiharlar*; ikincisi topluma, topluluk değerlerine aşırı bağlılık sonucu ortaya çıkan *özgeci intiharlar*, üçüncüsü ise bunalımlar sonucu toplumun yapısında oluşan değişikliklerle, bireyin yaşama biçimi ve değerlerinin altüst olması sonucu gerçekleştirilen *anomik intiharlar*dır. "Oğlu Canına Kıyan Ananın Söylediği" başlıklı şiirde karnesinde dört zayıfla eve gelen çocuğun özgeci intiharı söz konusudur. Çünkü yaşam şartlarının olumsuz olması ve ailenin onu, içinde buldukları şartlardan kurtaracak özne olarak görmesi çocuğa sorumluluk yükler. Kendini mevcut eğitim sistemi içerisinde başarılı olmaya güdüler. Toplumsal zorlamalar ve beklenen başarıyı gösterememe, çocuğa intiharı işaret eder. Bu intiharla birlikte fiziksel yaşamına son veren çocuk, annesinin de psikolojik ölümüne yol açar. Çünkü hayatında pek çok olay yaşamış, bir meslek sahibi olmuş, yaşamın insanlara sunduğu birçok nimetten yararlanmış kişinin ölümünü kabul etmek, bu yaşantıların hiçbirini yaşamamış veya çok azını yaşamış bir çocuğun ölümünü kabul etmekle denk değildir.

Hem ailesinin hem kendisinin daha rahat hayat yaşaması için umut olan çocuğun intiharı kendinden beklenen ümitlerin/geleceğin de ölümü olur. Okulu gökkuşağına benzeten anne, okuldan dönmesini beklediği oğlunun onun altından geçtikten sonra hayatlarını kurtaracak bir dönüşüme gireceğine inanır. Şiirde, oğlundan beklentilerini sıralayan anne sayıklama şeklinde evladının intihar şeklini, kendisinin o esnada ne yaptığını, neler düşündüğünü, eve nasıl gelip nasıl intihar ettiğini anlatır. Birkaç satır mektup ve dört zayıflı karne bırakan oğul annesinin yüzüne bakamayacağı gerekçesiyle çatıdaki odaya çıkmış, kendi beşiğinin ipini boynuna geçirerek intihar etmiştir. İntihar mekânı olan oda, oğulun çocukluk anılarının toplanıp sakladığı yerdir. Beşiğin ipini kendini öldürme aracı olarak kullanan oğulun ölümü anneyi derinden etkiler. O günden sonra her günü 'gece' olan anne, artık her şeye gecenin karanlığından bakar. Kendine umutsuzlukla yüklü bir gelecek çizer:

O gün bu gündür uyku uğramıyor yanıma

geceler ağarmıyor artık

o gün bu gündür her şey, her şey kapkara

bir tek benim yüzüm aydınlık

bakın usanmadan bu yüze, bakın görünceye kadar

oğlumla arama giren, oğlumla yaşamın arasına

bakın tanıyuncaya kadar bu yüzün yansıttığı dünyayı

(Oğlu Canına Kıyan Ananın Söylediği, s. 538)

Annenin oğlunun ölümüne sebep olarak kendisini görür. Oğlu da dört zayıflı karne ile annesinin yüzüne bakamayacağını yazarak intihar için gerekçe sunar. Onun bu davranışı ölmeyi istediği için değil de hayatı başkalarının istediği gibi yaşamayı beceremediği içindir. Bu şiirde oğul, ölümü toplumsal baskılardan kurtulmaya sığınak olarak seçer.

İnsanın ölüme sığınmaktan daha yaygın olan davranışı, “ölümlü olmanın ya da yok oluşun verdiği derin kaygının izleri [nin]” (Sağır, 2013, s. 215) farklı şekillerde varlık bulduğu ölümsüzlük arzusudur. Kişinin kaçınılmaz olarak maruz kaldığı ölümün/ölenin arkasından girdiği yas dönemindeki tepkileri, aslında bu durumu hayatın bir gerçeği ve sığınma mercii olarak görmediğini işaret eder. Ölümden sonra yeniden dirilişe inansın ya da inanmasın çoğu insan, yaşanan dünyada biyolojik çerçevede de olsa ölümsüz olmayı arzular. Annelik, babalık duygusunun temelindeki güdülerden birisi bu ölümsüzlük talebidir. Çocuk sahibi olarak çoğalan insan, böylece biyolojik ölümsüzlüğünü garanti altına almak ister. Kimileri kendilerinin ölümünden sonra geride başkalarına faydalı olacak eserler ve çalışmalar bırakmakla da ölümsüz olacağına (Hökelekli, 2008, s. 55-57) kimileri ise insanın psikolojik ve manevi varlığını devam ettirme yoluyla ölümsüzleşeceğine inanır. Böylece sadece dünya nüfusuna bir zaman katılıp tüketildikten sonra gözden kaybolan, varoluşunu yitiren nesnelere/ölümlüler olmaktan çıkıp ölümsüzlük şansını kazanırlar. Kemal Özer’in şiirlerinde hem şair olarak ad bırakan hem de eserlerindeki uyanma ve uyandırma mesajları aracılığıyla Nazım Hikmet ölümsüzlüğe erer. “Ölümünün Onuncu Yılında Nazım’ın Şiirini Anış”ta Nazım’ın şiirlerinde, “yaşamı anlamlı kılan bireylerin kendilik değerlerine sahip çıkması, nesne olmamak adına verdiği mücadele[ye]”, (Eliuz, 2011, s. 191) ölüm uykusundan uyandırma işlevine değinilir. Bu duruma şair Attila Jozsef de dâhildir. O da Nazım gibi eserleri ve fikirleri ile tarih yaparak ölümsüzleşir. “Ararken” şiiri Özer’in Macaristan gezilerinden birinde Attila Jozsef’in mezarını ararken onun ölümsüz kalışına şahitliğinin metnidir:

*Uçsuz bucaksız bir gömütlükteyim
gömütünü arıyorum Attila Jozsef’in,
kime sorsam başka bir yeri gösteriyor
-karanfili eksik edilmemiş başucundan-
başka bir Attila Jozsef’i var
demek ki önüne çıkan herkesin,
aynı adla anılıyor demek ki her yürekte
bıraktığı titreşim çağdaş bir kederin (Ararken, s. 398).*

Hem Nazım hem de Attila Jozsef’in ölümsüzlüklerini hayattayken toplumla kurdukları ilişkileri belirler. Onlar bireysel tarihlerini toplumsal tarihe ekleyerek varlıklarının devamlılığını güvence altına alırlar. Özer’in şiirlerinde de Nazım ve Attila Jozsef’in özelinde onlar gibi tarihe geçen ozanlar kayıtlarda kalır; yaşamın gündeminde canlı tutularak kendilerine özgü bir geçmişle herkesten ayrılır; ölümlerinden sonra bile süren sesle tarihte yaşamaya devam ederler. Zira “‘herkes’ der Debray, ‘gizliden gizliye var olmadığından korkar; çünkü başkaları onun varolma hakkının farkına varmadığı sürece aslında o yoktur.’” (Bauman, 2012, s. 106). Kişi kendisinden olumlu ya da olumsuz şekilde söz edildiği müddetçe vardır. Aksi halde ölümün dünyadan kaldırdığı varlık haline dönüşür.

Ölümden ya da yok olmaktan endişe duyan insan, diğerleriyle 'birlikte varoluşunun' yok olmasına ilişkin de kaygılanır. Diğerleriyle birlikte varoluşu sağlama yöntemlerinden biri dostluk kurmak, onlarla paylaşımında bulunmaktır. Özer'in darbeler dönemi ile ilgili şiirlerinin çoğunda insanların güven yitimleri, iletişimi kesmeleri, birbirlerinin hayatından yavaş yavaş çıkmaları, paylaşımlarının azalması, bir nevi ölümleri söz konusudur. "Zorunlu Yolculuk", "Bana Bulaşmasın", "Kesik Kesik", "Çok Değil Geçen Yıl", "Geceleyin Bir Soru", "Serçeler", "Değiştirdi Anımsamanın Birimi" şiirleri de bireyin darbelerin etkisiyle yaşamının kısıtlanması, sosyal hayatta varlıklarını ispat edememe sonucu yaşadıkları psikolojik ve ruhsal ölümün metinleridir.

Yaşamda istedikleri gibi rol alamayan, canlılığını yitiren insanlar bir çeşit ölüm halindedir. Emeğinin karşılığını almadan ve yaşamı gereği gibi devam ettirmeden çalışmak canlılık belirtilerinin yok olduğu ya da yok olma aşamasına gelmesi demektir. Bu durumda fiziksel bakımdan ölüme sürüklenen bedenlerin sahibi psikolojik ve ruhsal olarak daha önce ölmüş olabilir. Baudrillard'e göre "Emek gücü ölüm üzerine kurulmuştur. Bir insanın emek gücüne dönüşebilmesi için ölmesi gerek[ir]. Ücret adı altında aldığı para da bu ölümün karşılığıdır. Ancak kapitalin kendisini mahkûm etmiş olduğu emek ücret dengesizliğine dayalı ekonomik şiddet, onu üretim gücü olarak tanımlayan simgesel şiddetin yanında hiç kal[ır]" (Baudrillard, 2011, s. 77-78). "Haliç" şiirinin geneli bu açıdan değerlendirildiğinde "her gün boğaz tokluğuna" (Haliç XI, s. 286) çalışan insanların aslında yaşamadıkları, yaşam belirtilerini yitirdikleri görülür. Haliç insanları psikolojik, ruhsal, sosyal açıdan daimi bir şekilde ölürlür. Fakat "sıcağı sıcağına" eskimiş de olsa düşlerinin, özlemlerinin olması ve bunların sürekli olarak yinelenmesi, aslında onların yaşamın karşısında/yaşamın zorluğuna rağmen var olma çabalarına da işaret eder. Canlı olmak aynı zamanda değişime ve değiştirmeye açıklık anlamına gelir. Haliç insanları kendi bireysel varlıklarını kurup geliştiremediği, mevcut düzeni değiştirme kudretleri olmadığı için canlılık belirtilerini yitirmiş sayılır. Haliç de kendinde yaşayanların bireyselliklerini elinden alan, onların düşlerle, çeşitli isteklerle, özlemlerle içinde buldukları şartları değiştirme gücünü yok eden bir niteliğe sahiptir. Haliç'in VII. Bölümünde geçen "Hor gören bir el, insan yaşamını/ sanki dişlerine tutuyor koskoca bir hızarın,/ biçtikçe püskürttüğü yongalardır/ eğri büğrü sokaklardan yukarı/ tırmanan köhne evler yamaçlarda/ ve kıylara biriken iskeleler" (Haliç VII, s. 282) mısraları mekândaki yaşam koşullarının insan hayatına olumsuz ve ölümcül etkilerini özetler niteliktedir. İnsan yaşamını bir hızarın dişlerine tutan, onları *horgören bir el*, Haliç insanlarını öldürmez; ancak ölümlerini geciktirme yoluyla köleleşmeye, hayatlarını çalışarak geçirmeye mahkûm eder. Bu durumda "üretim güçlerini en üst düzeye çıkaran sistem olarak (el emeğinin 'aşırı yaygın' olduğu bir sistemde kölelerin doğal bir şekilde ölme hakları olmaz, onlar çalışırken gebermelidir.)" (Baudrillard, 2011, s. 291) sözü dikkat çekicidir. Zira Haliç insanları da çalışırken tüketilir. Özer, sadece Haliç insanlarına değil nerede olursa olsun emeğinin karşılığını alamayan tüm insanları çalışma koşulları altında ezilen, hayattan beklentileri ve umutları öldürülen kişiler şeklinde tasvir eder. "Kılıç" şiirinde de çalışmasının karşılığını alamayan şiir öznesi, günleri sadece tüketir ve yaşamamış olarak geçirir:

*Elini uzatıyorsun güne, ölgün saatleri kalmış yalnız.
Uzaniyorsun ağaca, silkeleyip almışlar yemişini. Toprağı
ürünsüz bırakmışlar, göğü soluksuz, denizi çorak.
Kapamışlar sokakları anılara ve umutlara.*

*Tam çökerken bir taşın üzerine bakıyorsun el değil
bir kılıç bileğinin ucunda (Kılıç, s. 112)*

Kılıç, savaş aletidir. Eli bir kılıç olarak tanımlayan şiir öznesi adeta yaşamla savaş içinde olduğunu vurgular. Yaşamak için gün boyu çalışan şiir öznesi çalışmasının karşılığını/ günün meyvelerini toplamak için elini uzattığında sadece ölgün saatlerle karşılaşır. Ölgün saatler, şiir öznesinin içselleştiremediği, kendi yaşamının bir parçası kılamadığı zaman dilimleridir. Bu saatler ve günlerse onun hayattayken yaşadığı ölümden payına düşendir. Çünkü yemişinin alındığı, umuda kapıların kapandığı bir hayatta fiziksel olmasa da psikolojik ve ruhsal ölüm yaşanır.

Ölüm fiziksel anlamının dışında ontolojik açıdan düşünüldüğü zaman bir şeyi yapmaya gücü yetmeme, yanıtız kalma durumunu da ifade eder. Hayata verilecek tepkilerin öncesinde merak duygusu yatar. “Merak, Dasein’in Varlığının olanaklarını görmesi anlaması için en belirgin eğilimdir. (...) Merak şimdide olup, ondan sıçramak veya onun arkasına veya önüne geçmektir” (Çüçen, 1997, s. 70). “Yalnız Biri” şiiri nesnenin arkasını görmek için merak eden genci konu edinir:

*Yalnız biri, bir genç
sıçrıyor görmek için öte yanını*

*Bunca bezgin insan arasında
yalnız biri” (Yalnız Biri, s. 358)*

O, herkesin sindiği/korktuğu bir dönemde/darbede varlık olanaklarını kullanarak yaşam belirtisi taşıdığını gösterir. Özer’in şiirlerinde darbe dönemleri, iktidarın yaşamı hayatta kalma olayına dönüştürdüğü zamandır. “Yaşam Sürüyor”, “Ağustosta”, “Balkonda”, “Serçeler”, “Neyle Anılacak”, “Çok Değil, Geçen Yıl”, “Şimdi Nerdeyse”, “Geceleyn Bir Soru”, “Bana Bulaşmasın”, “Zorunlu Yolculuk” şiirleri yaşayan bedenlerde ölü olarak yaşayan, sessiz, ürkek, hayatta kalmak için nefes alan insanlardan oluşan topluluğun metinleşmiş panoramasını verir.

SONUÇ

Tıp, din, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinde farklı şekillerde algılanan ölüm olgusu, bu bilim dallarından hareketle fiziksel ölüm, ruhsal ölüm, psikolojik ölüm ve toplumsal ölüm olmak üzere sınıflandırılabilir. Tıp biliminin tanımladığı ölüm, insanın fiziksel sonudur; tecrübe edene has olduğu için onun birey üzerinde nasıl bir etki bıraktığı tam olarak bilinemez. Yaşayanlar ancak başkalarının ölümü ve ölümün kalanlar üzerindeki etkisinden/ yastan hareketle ölüm olgusunu değerlendirirler. Yastaki kişiler genel olarak haberi aldıktan sonra uyuşukluk, inkâr, inanmama; öleni/ yitirileni özleme, hasretini çekme, depresyona girme gibi davranışların ardından kabullenmeye başlar; yitime/ yitirdiklerine rağmen hayatın yeni şartlarına uyum sağlama evresine geçerler. Ölümün anlamı, olayının

yaşanmasına değil; daha çok ölüm olgusu karşısındaki bireysel duygulara ve yorumlara bağlıdır.

Topluma kayıtsız kalmayan Kemal Özer'in şiirlerinde ölüm, yas evresindeki analar için sevilen bir kişiye kavuşmayı, onunla yeniden birleşmeyi ifade eder. Bazı şiir özneleri ve nesnelere içinse fiziksel ölüm fikirle, eserle ve eylemle dünyadaki varlığını devam ettirmeye açılan kapıdır. Ölüm bazen de fiziksel olarak yaşanmasa da toplumsal şartlar gereği kişinin içine düştüğü umutsuzluk, acı, yas, özlem, olanaklarını/potansiyellerini gerçekleştirememeye durumundaki düş kırıklığı, unutmama/unutulma, otantik varlığını kuramama şeklinde tezahür eder.

SUMMARY

Literature is a tool that aesthetically offers the life, personal and social relations and various dimensions of these relations. An artist cannot remain indifferent to public events, changes and developments and expresses social conflicts and bonds with the unique methods of literature. He or she provides the opportunity to perceive, comprehend and identify the current situation in order to eliminate the disagreement between the interests of individual and society. This situation does not change even when literature is said to recline on "art for art's sake" view.

Having started his literary life with short story experiments and taken interest in poetry after that, Kemal Özer was influenced by the Second New (İkinci Yeni) movement in the beginning. He gathered the poems reflecting this trend in *The Rose's Method* (Gül Yordami), *A Dead Summer* (Ölü Bir Yaz) and *The Captive Blood* (Tutsak Kan). The poet took a break from poetry to last for about ten years after the publication of *The Captive Blood* and experienced a new period in his literary adventure: he unified the linguistic experience of the Second New with the socialist content. He steered for Socialist poetry with the 1973 book *The Heart of the Fight* (Kavganin Yuregi) in which current events were transformed into poems and socialist view was the main theme. The theme of death occupies a significant place in the poetry of Özer because death is one of the components from the inner dynamics of life. An individual who happens to live in close quarters with death perceives this phenomenon in various perspectives such as medically, religiously, philosophically, psychologically and sociologically. Death as defined by medicine is only experienced by a dead person. However, individuals who cannot take the role in life they desired, who lose their liveliness and who are unable to make a move can also be accepted as dead people. The meaning of death lies not in the experience of the phenomena but rather in the perspectives on it, and the poetry of Özer depicts death as the meeting and re-joining of mourning mothers with their beloved. For the various subjects and objects of the poems, physical death is the door to continue one's existence in the world with ideas, works and actions. Sometimes death does not occur physically; it can also arise as the despair due to social conditions, disappointment due to the failure to realize one's own opportunities or potential, and forgetting/being forgotten.

This study analyses physical death, mourning of relatives after a dead person and subsequent melancholic condition as defined in the poetry of Kemal Özer. The study also evaluates death and immortality as psychologically and sociologically experienced by individuals.

KAYNAKÇA

- Aydoğdu, Y. (2017). İkinci yeni'den toplumcu şiire: Kemal Özer'in şiir serüveni. *Turkish Studies*. 12(7), 75-92.
- Baudrillard, J. (2011). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm*. (Oğuz Adanır, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bauman, Z. (2012). *Ölümlülük, ölümsüzlük ve diğer hayat stratejileri*. (Nurgül Demirdöven, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Çüçen K. (1997). *Heidegger'de varlık ve zaman*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Eliuz, Ü. (2011). Mehmet Akif'te ölüm. *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy sempozyumu*. (189-198). Balıkesir: Balıkesir Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Göka, E. (2009). *Ölme ölümün ve geride kalanların psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Güçlü, A. ve Uzun, E. (2003). *Felsefe sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hökelekli, H. (2008). *Ölüm, ölüm ötesi psikolojisi ve din*. İstanbul: Dem Yayınları.
- İncil, (1996). *Luka*. İstanbul: Zafer Matbaacılık
- Kaya, K. (2001). *Hinduizm*. Ankara: Dost Yayınları.
- Koç, S. ve Can, M. (2011). Ölüm kavramı ve ölü muayenesi. Koç, S. ve Can M. (Ed.), *Birinci Basamakta Adli Tıp* (18-36). İstanbul: İstanbul Tabip Odası
- Levinas, E. (2006). *Ölüm ve zaman*, (N. Başer, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lindemann, E. (1944). Symptomatology and management of acute grief (R. Uslu, Çev.) *Akut Yasın Semptomatolojisi ve Yaklaşım*. *Am J. Psychiatry*. 101, 141-148.
- Öksüz Güneş, E. (2016). *Kemal Özer'in şiirlerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Trabzon.
- Özdemir E. (2000). Kemal Özer'in şiir haritası. *Kemal Özer 45. sanat yılında* (21-31). İstanbul: Yordam Kitapları.
- Özer K. (1999). *İkinci yeni'den toplumcu şiire*. İstanbul: Demet Yayıncılık.
- Özer K. (2009). *Yaralı karanfil* (Toplu Şiirler). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Özer, K. (1996). 60 yaşında olmak. *60 yılın ardından oradaydım diyebilmek* (9-14). İstanbul: Yordam Kitapları.
- Özer, K. (2009a). *Günlerle yolculuk 2*. İstanbul: Hayal Yayınları.
- Sağır, A. (2013). Modern dünya ve ölüm: Batılının ölüm karşısında tavırları. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları*. 2(4), 213-221.
- Sağır, A. (2014). *Ölüm sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Saraç, H. (2019). *Sovyet propaganda dili*. İstanbul: Değişim Yayınevi.
- Şenelmiş, H. (2006). *Ankara üniversitesi kriz merkezine başvuran yas olguları üzerine bir çalışma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yalom, I. (2008). *Güneşe bakmak ölümle yüzleşmek*, (Z. İyidoğan Babayiğit, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.